

Nhận thức về định hướng chính trị đối với phát triển văn hóa giai đoạn 2016-2020 qua Văn kiện Đại hội Đảng lần thứ XII

Lê Thị Lan^(*)

Tóm tắt: Bài viết từng bước làm rõ những nội dung cơ bản của định hướng chính trị đối với phát triển văn hóa trong Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XII của Đảng Cộng sản Việt Nam, trên cơ sở đó đưa ra một số kiến nghị nhằm thúc đẩy việc hiện thực hóa định hướng chính trị trong phát triển văn hóa của Việt Nam giai đoạn 2016-2020.

Từ khóa: Đảng Cộng sản Việt Nam, Đại hội Đảng, Văn kiện, Văn hóa, Định hướng chính trị, 2016-2020

Giai đoạn 2016-2020 đòi hỏi Đảng Cộng sản Việt Nam và toàn thể dân tộc phải tiếp tục khẳng định được đường lối phát triển đất nước đúng đắn và phù hợp với thời đại, điều đã được Đảng Cộng sản Việt Nam xác định trong “Cương lĩnh xây dựng đất nước trong thời kỳ quá độ lên chủ nghĩa xã hội (bổ sung, phát triển năm 2011)”, là đường lối xây dựng CNXH thông qua phát triển nền kinh tế thị trường định hướng XHCN; xây dựng nền văn hóa Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc; bảo vệ vững chắc độc lập, chủ quyền, thống nhất, toàn vẹn lãnh thổ; thực hiện nhất quán đường lối đối ngoại độc lập, tự chủ, hòa bình, hợp tác và phát triển (Đảng Cộng sản Việt Nam, 2011: 73-84). Tư tưởng gắn kết độc lập dân tộc và CNXH

đã được Chủ tịch Hồ Chí Minh đề xướng, được Đảng Cộng sản Việt Nam kiên trì giữ vững, được toàn thể nhân dân Việt Nam đồng lòng nhất trí thực hiện suốt 86 năm qua và đạt được những thành quả cách mạng vĩ đại đã trở thành định hướng chính trị vững chắc cho sự phát triển dân tộc trong những thập kỷ tiếp theo.

Tuy nhiên, trong 30 năm qua, tình hình thế giới biến đổi ngày càng nhanh chóng, khoa học và công nghệ phát triển mạnh mẽ, toàn cầu hóa kinh tế, văn hóa và hội nhập quốc tế ngày càng sâu rộng, các nước lớn tác động mạnh mẽ tới cục diện thế giới, “tranh chấp lãnh thổ, đặc biệt là tranh chấp trên biển Đông diễn biến gay gắt, phức tạp” (Đảng Cộng sản Việt Nam, 2016: 266-267). Trong bối cảnh đó, định hướng phát triển đất nước theo con đường CNXH ở Việt Nam, theo đó, cũng đang gặp phải vô vàn thách thức, đòi hỏi trí tuệ

^(*) PGS.TS., Viện trưởng Viện Thông tin Khoa học xã hội, Viện Hàn lâm Khoa học xã hội Việt Nam; Email: lanphilosophy@gmail.com

của Đảng Cộng sản phải thống nhất được sức mạnh của toàn dân để vượt qua.

Kiên trì định hướng chính trị đã xác lập để phát triển đất nước trong bối cảnh toàn cầu biến động mạnh mẽ, khó lường là một thử thách mang tính chất sống còn đối với Đảng Cộng sản Việt Nam và cũng là thử thách lớn lao của dân tộc nhằm khẳng định vị thế của Việt Nam trên trường quốc tế. Đây là một thách thức mang tầm vĩ mô cả về mặt lý luận và thực tiễn đối với sự phát triển đất nước trong thập kỷ tới, mà tầm quan trọng của việc vượt qua được thử thách này không chỉ giới hạn trong thời gian 10 năm. Việc giải quyết vấn đề trên phương diện lý luận sẽ góp phần trực tiếp vào định hướng phát triển đất nước trên phương diện thực tiễn cho giai đoạn 10 năm này một cách hiệu quả và tạo thành nền tảng, tiềm lực phát triển cho giai đoạn tiếp theo.

Đại hội Đảng lần thứ XII diễn ra trong bối cảnh dân tộc phải đối mặt với những thách thức lớn lao nêu trên. Bốn quan điểm phát triển kinh tế-xã hội giai đoạn 2016-2020 được Đảng và Nhà nước ta xác định trong Đại hội là: tiếp tục đổi mới và sáng tạo trong lãnh đạo, quản lý phát triển kinh tế-xã hội; bảo đảm phát triển nhanh, bền vững; hoàn thiện Nhà nước pháp quyền XHCN; và, phát huy cao nhất các nguồn lực trong nước, chủ động hội nhập quốc tế, huy động và sử dụng hiệu quả các nguồn lực bên ngoài để phát triển nhanh (Đảng Cộng sản Việt Nam, 2016: 269-271). Mục tiêu tổng quát nhất cho giai đoạn này là “Phấn đấu sớm đưa nước ta cơ bản trở thành nước công nghiệp theo hướng hiện đại” (Đảng Cộng sản Việt Nam, 2016: 272).

Đường lối chính trị và những quyết sách mà Đại hội đưa ra là kim chỉ nam cho mọi mặt hoạt động của đất nước giai

đoạn 2016-2020, trong đó có lĩnh vực văn hóa. Định hướng chính trị đối với phát triển văn hóa là một phương diện hết sức quan trọng bởi tính lan tỏa đặc thù và vai trò ngày càng to lớn của văn hóa đối với sự phát triển xã hội. Văn hóa hiện nay được nhận thức như một loại quyền lực mềm của mỗi quốc gia, dân tộc trong đời sống hiện đại và đang ngày càng trở thành một nguồn lực quan trọng cho sự phát triển. Định hướng chính trị trong phát triển văn hóa giúp cho sức mạnh văn hóa được khơi dậy, được phát triển theo hướng tham gia vào quá trình thúc đẩy sự phát triển chung của đất nước theo định hướng chính trị đã xác lập là vấn đề cần giải quyết cấp thiết cả trên phương diện lý luận và thực tiễn. Bài viết nhằm làm rõ những nội dung cơ bản của định hướng chính trị đối với phát triển văn hóa trong Văn kiện Đại hội Đại biểu toàn quốc lần thứ XII của Đảng và đưa ra một số kiến nghị nhằm thúc đẩy việc hiện thực hóa định hướng chính trị trong phát triển văn hóa của Việt Nam giai đoạn 2016-2020.

1. Quan niệm định hướng chính trị đối với sự phát triển văn hóa

Văn hóa là một khái niệm đa diện, đa chiều. Theo nghĩa rộng, văn hóa là toàn bộ hoạt động sáng tạo của con người cả trên phương diện vật chất và tinh thần, bao gồm tất cả các sản phẩm vật chất như nhà cửa, quần áo, phương tiện, ngôn ngữ... và tinh thần như tư tưởng, giá trị, lối sống (Xem: Nguyễn Văn Huyền, 2012)^(*), văn hóa là quá trình ý thức hóa toàn bộ hoạt động sống của con người nhằm mục đích

(*) “Văn hoá là phạm trù chi toàn bộ đời sống của con người trong quan hệ giữa con người với con người và với thế giới bên ngoài, ở đó kết tinh toàn bộ những giá trị (vật chất và tinh thần), phương thức (cách thức) sống, năng lực hoạt động, trình độ phát triển của chính con người, của xã hội”.

làm cho tồn tại người ngày càng tốt đẹp hơn (Xem: Nguyễn Chí Tình, 2012). Văn hóa theo nghĩa hẹp là toàn bộ đời sống tinh thần của con người như tư tưởng, đạo đức, lối sống và hoạt động văn hóa nghệ thuật. Đây được coi là những lĩnh vực quan trọng nhất trong văn hóa theo nghĩa hẹp (Xem: *Tuyên ngôn thế giới của Tổ chức UNESCO về Đa dạng văn hóa*, <http://www.bvhttdl.gov.vn/vn/vb-...>)^(*). Khái niệm văn hóa trong các văn kiện Đại hội Đảng từ 2007 trở lại đây, là các văn bản chính thống về đường lối chính trị trong quản lý và phát triển văn hóa của Đảng Cộng sản Việt Nam, cũng được sử dụng chủ yếu theo nghĩa hẹp này. Vì vậy, bài viết sử dụng khái niệm văn hóa theo nghĩa hẹp, đồng nhất với đời sống tinh thần của nhân dân.

Định hướng chính trị đối với sự phát triển văn hóa là việc Đảng và Nhà nước đưa ra các quan điểm chỉ đạo về phát triển văn hóa và sử dụng những phương pháp, công cụ thích hợp như chính sách, quy định pháp luật, chỉ thị, kế hoạch hành động... để điều hành, quản lý hoạt động văn hóa phát triển đúng định hướng chính trị. Các văn kiện của Đảng là văn bản quan trọng nhất xác định rõ định hướng phát triển giá trị văn hóa cơ bản trong mỗi giai đoạn.

2. Các nội dung định hướng chính trị đối với sự phát triển văn hóa giai đoạn 2016-2020 trong Văn kiện Đại hội Đảng lần thứ XII

Định hướng chính trị đối với phát triển văn hóa trong Văn kiện Đại hội Đảng

lần thứ XII được thể hiện cụ thể trên ba điểm lớn: các chủ trương, đường lối, quan điểm và phương hướng phát triển văn hóa; các nội dung phát triển văn hóa; thể chế quản lý phát triển văn hóa. Định hướng chính trị đối với phát triển văn hóa là cơ sở để các cơ quan quản lý văn hóa xác định, sử dụng các phương pháp, công cụ thích hợp và hiệu quả để thực hiện các chủ trương, đường lối, chính sách văn hóa mà Đảng đã hoạch định trong Văn kiện Đại hội Đảng. Các chiến lược, chính sách văn hóa được xây dựng căn cứ vào đường lối, mục tiêu chính trị; các nội dung phát triển văn hóa được xác định dựa vào thực tiễn, tiềm lực, nhu cầu và mục tiêu phát triển văn hóa, còn phương pháp, công cụ thực thi phải được xác định dựa trên thể chế quản lý, nguồn lực và đặc tính văn hóa. Định hướng chính trị đối với phát triển văn hóa bao gồm ba nội dung chính:

a. Xây dựng đường lối chiến lược và những tiêu chí cơ bản của phát triển văn hóa theo định hướng chính trị

** Đường lối chiến lược*

Ngay từ năm 1998, trong Nghị quyết Hội nghị lần thứ năm Ban chấp hành Trung ương khoá VIII, Đảng Cộng sản Việt Nam đã xác định mục tiêu *xây dựng và phát triển nền văn hóa Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc*. Trong Văn kiện Đại hội Đảng lần thứ XI và XII, định hướng chính trị đối với phát triển văn hóa giai đoạn 2010-2020 tiếp tục được xác định là “Phát triển nền văn hóa Việt Nam tiên tiến, giữ gìn bản sắc tốt đẹp của dân tộc” (Đảng Cộng sản Việt Nam, 2016: 303).

Như vậy, định hướng chính trị đối với sự phát triển văn hóa dân tộc là một định hướng kiên định đã được Đảng xác định và kiên trì chỉ đạo suốt gần 20 năm qua (Xem: Đảng Cộng sản Việt Nam, 1998: 54-70) với những tư tưởng cơ bản: Đảng

^(*) UNESCO đưa ra định nghĩa về văn hoá như sau: “Văn hoá nên được đề cập đến như là một tập hợp của những đặc trưng về tâm hồn, vật chất, tri thức và xúc cảm của một xã hội hay một nhóm người trong xã hội mà nó chứa đựng, ngoài văn học và nghệ thuật, cả cách sống, phương thức chung sống, hệ thống giá trị, truyền thống và đức tin”.

Cộng sản Việt Nam là người định ra chiến lược phát triển văn hóa và tổ chức nhân dân thực hiện chiến lược văn hóa theo định hướng đã đặt ra; phát triển văn hóa theo định hướng chính trị của Đảng là phát triển các nhân tố văn hóa bao gồm đời sống tư tưởng, đạo đức, hoạt động giáo dục, khoa học, sinh hoạt văn hóa, nghệ thuật... theo hướng đáp ứng nhu cầu tinh thần ngày càng phong phú của người dân, đảm bảo tính nhân văn, hiện đại, sáng tạo, công bằng và dân chủ, chủ thể phát triển văn hóa chính là nhân dân: “Xây dựng và phát triển văn hóa là sự nghiệp của toàn dân do Đảng lãnh đạo, trong đó đội ngũ trí thức nắm vai trò quan trọng” (Đảng Cộng sản Việt Nam, 1998: 57).

Trong các văn kiện của Đại hội Đảng lần thứ XI, vấn đề văn hóa, bao gồm đường lối, quan điểm, mục tiêu, nhiệm vụ phát triển văn hóa được đặc biệt coi trọng. Ngoài đường lối, quan điểm chỉ đạo chung, Báo cáo chính trị của Ban chấp hành Trung ương Đảng khóa X tại Đại hội Đảng lần thứ XI đã dành riêng mục VI dài 4 trang “Chăm lo phát triển văn hóa” cho 4 nhiệm vụ văn hóa lớn cần tập trung phát triển trong giai đoạn 2010-2015 gồm: củng cố và tiếp tục xây dựng môi trường văn hóa lành mạnh, phong phú, đa dạng; phát triển sự nghiệp văn học, nghệ thuật, bảo tồn, phát huy giá trị các di sản văn hóa truyền thống, cách mạng; phát triển hệ thống thông tin đại chúng; mở rộng và nâng cao hiệu quả hợp tác quốc tế về văn hóa (Đảng Cộng sản Việt Nam, 2011: 223-227).

Báo cáo chính trị của Ban chấp hành Trung ương Đảng khóa XI tại Đại hội Đảng lần thứ XII tiếp tục quan tâm đến vấn đề phát triển văn hóa nhưng đã có sự đổi mới, gắn văn hóa với con người, thể hiện trong mục VII “Xây dựng, phát triển

văn hóa, con người” dài gần 10 trang (Đảng Cộng sản Việt Nam, 2016: 123-132). Trong đó, phần đánh giá khái quát tình hình gắn với 4 nhiệm vụ phát triển văn hóa giai đoạn 2011-2015 cho thấy các mục tiêu đặt ra đều chưa đạt được, mặc dù đã có một số kết quả nhất định: “So với những thành quả trên lĩnh vực chính trị, kinh tế, quốc phòng, an ninh, đối ngoại, thành quả trong lĩnh vực văn hóa chưa tương xứng, chưa đủ tầm mức để tác động có hiệu quả xây dựng con người và môi trường văn hóa lành mạnh” (Đảng Cộng sản Việt Nam, 2016: 124-125). Từ đó, Báo cáo đưa ra 8 phương hướng, nhiệm vụ xây dựng, phát triển văn hóa, con người Việt Nam giai đoạn 2016-2020: xây dựng con người Việt Nam phát triển toàn diện; xây dựng môi trường văn hóa lành mạnh, phù hợp với bối cảnh phát triển kinh tế thị trường định hướng XHCN và hội nhập quốc tế; xây dựng văn hóa trong chính trị và kinh tế; nâng cao chất lượng, hiệu quả hoạt động văn hóa; làm tốt công tác lãnh đạo, quản lý báo chí, xuất bản; phát triển công nghiệp văn hóa đi đôi với xây dựng, hoàn thiện thị trường dịch vụ và sản phẩm văn hóa; chủ động hội nhập quốc tế về văn hóa, tiếp thu tinh hoa văn hóa nhân loại; tiếp tục đổi mới phương thức lãnh đạo của Đảng và nâng cao hiệu lực, hiệu quả quản lý nhà nước đối với lĩnh vực văn hóa.

8 nhiệm vụ phát triển văn hóa, con người trong giai đoạn 2016-2020 nêu trên là sự tiếp tục các nhiệm vụ đã được xác định từ kỳ Đại hội XI nhưng đã có thêm 2 nhiệm vụ: xây dựng văn hóa trong chính trị và kinh tế, và phát triển công nghiệp văn hóa đi đôi với xây dựng, hoàn thiện thị trường dịch vụ và sản phẩm văn hóa. Đây là hai nhiệm vụ được xác định trên cơ sở đánh giá thực trạng văn hóa trong lĩnh vực kinh tế và chính trị, cũng như sự phát

triển thị trường văn hóa trong thời gian qua. Những vấn đề này cần được tiếp tục luận giải rõ hơn trên một số nội dung như: chúng ta đã có ngành công nghiệp văn hóa chưa, nếu có thì là ngành nào, vị trí và chiến lược cho ngành công nghiệp văn hóa đó phát triển ra sao trong hệ thống công nghiệp chung; xây dựng văn hóa trong chính trị và kinh tế được hiểu như thế nào, bao gồm những tiêu chí, chuẩn mực nào, cơ chế xác lập, duy trì và củng cố các chuẩn mực, giá trị văn hóa đó ra sao... Chỉ khi làm rõ về mặt lý luận những câu hỏi này thì chúng ta mới có thể xây dựng chính sách văn hóa phù hợp để thực hiện các nhiệm vụ đặt ra, cũng như triển khai các chính sách đó vào cuộc sống.

Căn cứ vào Nghị quyết, những vấn đề chiến lược phát triển văn hóa được đưa ra hết sức toàn diện với mọi lĩnh vực văn hóa cụ thể, nhưng lại chưa thể hiện rõ điểm mấu chốt, trọng tâm, mang tính mũi nhọn trong phát triển văn hóa và chưa xác định rõ nguồn lực văn hóa cần huy động và hướng tới. Vì vậy, rất khó có thể xác định được khoảng thời gian tương đối để hoàn thành các nhiệm vụ to lớn được đặt ra. Điều đặc biệt cần thiết là phải có sự lựa chọn chiến lược mang tính đột phá mới bao hàm khả năng thành công cho định hướng phát triển văn hóa. Trong Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XII này, là văn kiện xác định phương hướng, nhiệm vụ phát triển kinh tế-xã hội 5 năm 2016-2020, năm năm cuối của chiến lược phát triển kinh tế-xã hội 10 năm 2010-2020, vẫn thiếu vắng định hướng chiến lược văn hóa mang tính đột phá.

** Tiêu chí của nền văn hóa XHCN*

Trong quan điểm chỉ đạo định hướng phát triển văn hóa, Đảng Cộng sản Việt Nam đã xác định những tiêu chí cơ bản, nổi bật của nền văn hóa XHCN, mục tiêu

bao quát nhất của đường lối văn hóa giai đoạn cách mạng hiện nay. Từ rất sớm, trong giai đoạn đấu tranh giành độc lập, Đảng ta đã đưa ra tiêu chí “dân tộc hóa, khoa học hóa và đại chúng hóa” như là những tiêu chí nổi bật nhất cần xây dựng của nền văn hóa Việt Nam độc lập trong *Đề cương văn hóa 1943*. Những tiêu chí này tự nó đã nói lên tính định hướng trong chiến lược phát triển văn hóa Việt Nam của Đảng Cộng sản Việt Nam ngay từ khi chưa giành được chính quyền. Về thực chất, cùng với một số tiêu chí mới của giai đoạn cách mạng mới, những tiêu chí này cho đến nay vẫn là những mục tiêu cần tiếp tục phấn đấu thực hiện.

Tiêu chí dân tộc hóa không phủ nhận các giá trị văn hóa, các hình thức hiện đại của văn hóa nhân loại trong giai đoạn hội nhập văn hóa, kinh tế hiện nay mà thậm chí còn là tiêu chí để hoạt động văn hóa hướng tới việc khẳng định tính dân tộc của văn hóa Việt Nam như một thành tố góp phần vào tính đa dạng văn hóa thế giới mà UNESCO khuyến khích và bảo vệ trong tuyên bố chung về tính đa dạng văn hóa thế giới. Tiêu chí dân tộc hóa không chỉ bao hàm nội dung bảo tồn và phát huy các giá trị, loại hình văn hóa truyền thống mà nó còn gồm cả nội dung tiếp biến những giá trị, loại hình văn hóa mới của thế giới theo phong cách Việt Nam, làm giàu có thêm cho nền văn hóa dân tộc. Dân tộc hóa chính là làm cho đời sống văn hóa giàu tính dân tộc, bảo vệ tính dân tộc của văn hóa mà không làm mất đi tính hiện đại, tính sáng tạo của nền văn hóa. Nói cách khác, tiêu chí dân tộc hóa được đảm bảo là đồng nghĩa với việc xây dựng một nền văn hóa “đậm đà bản sắc dân tộc” như các nghị quyết Đại hội Đảng Cộng sản Việt Nam từ sau năm 1986, cũng như Đại hội lần thứ XII đã kiên trì định hướng phát triển.

Tiêu chí khoa học hóa đòi hỏi nền văn hóa mới phải luôn luôn tiếp nhận, phổ biến, vận dụng và sáng tạo văn hóa theo quy luật của các giá trị chân, thiện, mỹ vì sự đáp ứng ngày càng cao nhu cầu vật chất và tinh thần của con người. Nền văn hóa khoa học hóa là nền văn hóa chống lại sự sai trái, phản tiến bộ, phản nhân văn. Đáp ứng tiêu chí khoa học hóa nền văn hóa chính là xây dựng một nền văn hóa tiên tiến bởi vì khoa học là đồng nhất với chân lý, tiến bộ và phát triển.

Đại chúng hóa là tiêu chí giúp cho nền văn hóa đáp ứng ngày càng đầy đủ và ngày càng cao nhu cầu tinh thần của đông đảo nhân dân. Nền văn hóa XHCN là nền văn hóa của nhân dân sáng tạo, xây dựng nên và nhằm thỏa mãn những nhu cầu tinh thần ngày càng cao, ngày càng phong phú, đa dạng của nhân dân vì sự tiến bộ và phát triển. Tiêu chí này cho thấy mục tiêu vì nhân dân trong chiến lược phát triển văn hóa của Đảng Cộng sản Việt Nam. Lấy nhu cầu của đại chúng làm động lực và mục tiêu phát triển văn hóa, tiêu chí này định hướng hoạt động văn hóa hướng tới việc huy động đông đảo nhân dân tự nguyện tham gia và nhằm phục vụ đông đảo nhân dân. Đáp ứng tốt tiêu chí đại chúng hóa là đồng nghĩa với việc phát huy được nguồn lực dồi dào trong dân chúng, cũng chính là làm cho “văn hóa gắn kết chặt chẽ và thấm sâu vào toàn bộ đời sống xã hội, trở thành nền tảng tinh thần vững chắc, sức mạnh nội sinh quan trọng của phát triển” (Đảng Cộng sản Việt Nam, 2011: 75-76).

Những tiêu chí của nền văn hóa mới XHCN mà *Đề cương văn hóa 1943* xác định đã thể hiện tầm nhìn xa rộng của Đảng Cộng sản Việt Nam trong định hướng xây dựng và phát triển văn hóa. Tuy nhiên, với những nhiệm vụ cách

mạng mới trong giai đoạn toàn cầu hóa và hội nhập hiện nay, sự bổ sung thêm hay cụ thể hóa một số tiêu chí là hết sức cần thiết trong định hướng phát triển của nền văn hóa mới. Các tiêu chí của nền văn hóa mới được xác lập trong Cương lĩnh xây dựng đất nước trong thời kỳ quá độ lên CNXH (bổ sung, phát triển năm 2011) là “tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc, phát triển toàn diện, thống nhất trong đa dạng, thấm nhuần sâu sắc tinh thần nhân văn, dân chủ, tiến bộ” (Đảng Cộng sản Việt Nam, 2011: 75). Những tiêu chí này chính là sự kế thừa và phát triển những tiêu chí của *Đề cương văn hóa 1943* trong bối cảnh mới của đất nước và quốc tế. Trong đó, tiêu chí thống nhất trong đa dạng bao hàm hai phạm vi văn hóa trong nước và thế giới, đó là sự thống nhất của đa dạng các nền văn hóa tộc người trên lãnh thổ Việt Nam trong nền văn hóa dân tộc và sự thống nhất như một chỉnh thể văn hóa trong đa dạng các nền văn hóa thế giới. Tiêu chí phát triển toàn diện bao hàm sự phát triển đầy đủ các nhân tố văn hóa như lối sống, đạo đức, tư tưởng, giáo dục, khoa học, nghệ thuật... cả trên phương diện tinh thần và vật chất. Tinh thần nhân văn, dân chủ, tiến bộ là bản chất của văn hóa đã được Đảng Cộng sản Việt Nam một lần nữa khẳng định như là tiêu chí của nền văn hóa mới nhằm nhấn mạnh định hướng phát triển các giá trị văn hóa này trong nền văn hóa mới XHCN. Là sự tiếp tục chiến lược văn hóa được xây dựng cho giai đoạn 2010-2020, Văn kiện Đại hội đại biểu lần thứ XII không nhắc lại những vấn đề về tiêu chí văn hóa nêu trên và chỉ đi vào các nhiệm vụ cụ thể cho giai đoạn 2016-2020.

b. Xác định những nội dung văn hóa cơ bản cần phát triển theo định hướng chính trị

Xác định chính xác những nội dung cơ bản của nền văn hóa tương lai là yếu tố

quyết định thành công của định hướng chính trị đối với sự phát triển văn hóa. Sự xác định này phải trên cơ sở nhận thức khoa học về quy luật tác động của định hướng chính trị đối với văn hóa và về quy luật vận động phát triển nội tại của văn hóa. Xác định được nhân lõi của nền văn hóa mới không chỉ giúp định hướng chính trị phù hợp với tiến trình phát triển văn hóa mà còn giúp cho việc chuẩn bị, cung ứng, kiểm soát các nguồn lực phục vụ phát triển văn hóa đúng hướng và hiệu quả. Từ xưa, định hướng xây dựng văn hóa của cha ông ta luôn lấy hệ tư tưởng tôn giáo làm nhân lõi của văn hóa, từ đó, các thành tố của văn hóa như văn học nghệ thuật, đạo đức, giáo dục, lối sống, niềm tin... được phát triển theo khung giá trị của hệ tư tưởng. Tuy nhiên, định hướng văn hóa này đã không còn thích ứng hoàn toàn trong môi trường toàn cầu hóa và hội nhập hiện nay. Sự xác lập hệ tư tưởng chủ đạo giúp cho các nhân tố cơ bản của văn hóa như giáo dục, khoa học, nghệ thuật... đi theo một định hướng nhất định nhưng không đảm bảo cho tính đa dạng, phong phú, sáng tạo và sức sống của văn hóa được phát huy và điều đó đem lại sự bất cập trong giải quyết yêu cầu hội nhập quốc tế về văn hóa, xu hướng chủ đạo trong phát triển toàn cầu hiện nay. Đảng Cộng sản Việt Nam đã chú trọng giải quyết mâu thuẫn đó, thể hiện trong việc xác định những nội dung định hướng phát triển văn hóa: “Phát triển nền văn hóa Việt Nam tiên tiến, giữ gìn bản sắc tốt đẹp của dân tộc. Chủ động hợp tác và giao lưu quốc tế về văn hóa, quảng bá văn hóa Việt Nam, tiếp nhận có chọn lọc tinh hoa văn hóa thế giới, đáp ứng yêu cầu hội nhập và phát triển” (Đảng Cộng sản Việt Nam, 2016: 303).

Nội dung bảo tồn các giá trị văn hóa và loại hình nghệ thuật truyền thống, xây

dựng các giá trị và loại hình văn hóa mới là nội dung căn bản nhất trong định hướng chính trị đối với phát triển văn hóa giai đoạn hiện nay. Liên quan tới nội dung này là một vấn đề nóng hổi cả trên phương diện thực tiễn và lý luận, có ý nghĩa cả về văn hóa và kinh tế, đó là vấn đề sản xuất văn hóa. Sản xuất văn hóa đã tồn tại lâu đời nhưng để sản xuất văn hóa trở thành nền công nghiệp văn hóa thực sự là một quá trình chuyển biến về mặt phương thức sản xuất trên cơ sở sự phát triển kinh tế thị trường. Thị trường hóa văn hóa là kết quả của quá trình kinh tế hóa văn hóa, là cấu phần tất yếu của nền kinh tế thị trường. Chấp nhận kinh tế thị trường, chấp nhận nền công nghiệp văn hóa là phải chấp nhận việc “sản xuất và cung cấp sản phẩm, dịch vụ văn hóa hiện đại đã đáp ứng yêu cầu văn hóa đại chúng thời mở cửa, ngày càng phát hành nhiều sản phẩm văn hóa như âm nhạc, karaoke, vũ trường, phim truyền hình, thời trang, sách báo, quảng cáo... một số hình thức giải trí, du lịch như những bữa ăn nhanh, là bộ phận không thể tách rời với đời sống hàng ngày của con người” (Mao Shaying, <http://www.ccmedu.com/bbs35...>). Các sản phẩm văn hóa là kết quả tương tác của hoạt động văn hóa trong các lĩnh vực văn hóa với kinh tế, chính là sự biểu hiện trực tiếp của văn hóa, có thể định tính, định lượng về ảnh hưởng của chúng đối với đời sống tinh thần của người dân trong nền kinh tế thị trường. Đây là lĩnh vực văn hóa đòi hỏi sự định hướng chính trị hết sức chặt chẽ.

Cụm từ “công nghiệp văn hóa” (Đảng Cộng sản Việt Nam, 2016: 130) được chính thức sử dụng lần đầu tiên trong Văn kiện Đại hội lần thứ XII để xác định một nhiệm vụ văn hóa quan trọng trong giai đoạn 2016-2020. Và cùng với nhiệm vụ này là nhiệm vụ “tiếp tục đổi mới phương

thức lãnh đạo của Đảng và nâng cao hiệu lực, hiệu quả quản lý nhà nước đối với lĩnh vực văn hóa” (Đảng Cộng sản Việt Nam, 2016: 131). Đây chính là nội dung mấu chốt của việc thực hiện định hướng chính trị trong phát triển văn hóa nhằm duy trì sự phát triển văn hóa theo đúng hướng đã định. Để hiện thực hóa những nội dung định hướng văn hóa cơ bản nêu trên đòi hỏi xác lập những công cụ quản lý văn hóa thích hợp đảm bảo cho văn hóa phát triển đúng hướng.

c. Xác lập những công cụ quản lý văn hóa thích hợp đảm bảo cho văn hóa phát triển đúng hướng

Định hướng chính trị đối với phát triển văn hóa cần các công cụ đảm bảo cho định hướng chính trị đó được thực thi. Các công cụ quản lý văn hóa bao gồm thể chế quản lý, chính sách văn hóa, chương trình hành động... Thể chế gọn nhẹ, hiệu quả, chính sách phù hợp, đúng hướng, chương trình hành động có tính thực tiễn, đáp ứng mục tiêu quản lý để văn hóa phát triển đúng định hướng là những tiêu chí quan trọng và lý tưởng cho quản lý văn hóa giai đoạn hiện nay. Tính định hướng chính trị đối với phát triển văn hóa trong xác lập thể chế, chính sách, các văn bản pháp quy, chương trình hành động cho quản lý văn hóa phải thể hiện sự nhất quán, đồng bộ, tính bền vững của định hướng chính trị đối với phát triển văn hóa.

Cần phân biệt giữa thiết chế tổ chức hoạt động văn hóa và thể chế quản lý văn hóa. Nội dung định hướng chính trị đối với phát triển văn hóa cho hai loại thể chế này là khác nhau. Trong đó, định hướng đối với các thiết chế hoạt động văn hóa mang ý nghĩa quyết định và các thể chế quản lý mang ý nghĩa hỗ trợ. Thiết chế hoạt động văn hóa của Việt Nam được tổ chức bao gồm: các đoàn biểu diễn nghệ

thuật, các xưởng phim, hệ thống thư viện công, hệ thống bảo tàng, tổ chức văn hóa quần chúng, các tổ chức, hiệp hội văn học nghệ thuật, các nhà xuất bản, hệ thống giáo dục... Đến nay, phần lớn các tổ chức này vẫn được Nhà nước quản lý theo phương thức bao cấp, theo cơ chế xin-cho và hoạt động theo định hướng chính trị của Đảng. Việc xã hội hóa các hoạt động văn hóa của các tổ chức này còn hết sức chậm chạp. Khi phát triển kinh tế thị trường định hướng XHCN thì cũng bắt buộc phải có những cải cách về hoạt động của các thiết chế văn hóa này nhằm đáp ứng tình hình mới. Tuy nhiên, sự thay đổi, cải cách hoạt động của thiết chế văn hóa không thể rập khuôn như cải cách thể chế kinh tế, đặc biệt là trên phương diện quản lý. Có những lĩnh vực văn hóa có thể áp dụng cách quản lý theo cơ chế thị trường định hướng XHCN như âm nhạc, văn học, nghệ thuật, sinh hoạt văn hóa quần chúng, nhưng rất nhiều lĩnh vực nếu không có sự đầu tư chiều sâu của Nhà nước sẽ có nguy cơ tàn lụi, tan rã hoặc lệch hướng phát triển, như hoạt động thư viện, bảo tồn bảo tàng, tổ chức giáo dục, v.v... Ngay cả trong những lĩnh vực tổ chức, quản lý, hoạt động theo phương thức mới thì việc lựa chọn những mắt xích cốt tử giúp cho quản lý theo định hướng chính trị cũng là điều kiện quyết định cho phát triển theo định hướng của Đảng.

Chính vì vậy, việc xây dựng một chiến lược văn hóa có trọng tâm, trọng điểm, có tính đến nguồn lực hiện thực cho phát triển hoạt động của các thiết chế văn hóa giai đoạn 2016-2020 là vấn đề cần làm rõ. Không thể đặt ra những nhiệm vụ quá lớn và một chiến lược dàn trải cho toàn bộ thiết chế văn hóa với ưu tiên mọi lĩnh vực trong giai đoạn ngắn 5 năm khi những điều kiện kinh tế-xã hội còn rất nhiều khó khăn như hiện nay.

Trên phương diện định hướng chính trị, quản lý văn hóa thì thể chế quản lý là công cụ quan trọng bậc nhất. Hiện nay, ngoài Bộ Văn hóa - Thể thao và Du lịch, Bộ Thông tin - Truyền thông thuộc hệ thống quản lý nhà nước, là hai bộ trực tiếp quản lý các thiết chế hoạt động văn hóa dưới sự chỉ đạo của Đảng, chúng ta còn có Ban Tuyên giáo tham mưu cho **Ban Chấp hành Trung ương Đảng Cộng sản Việt Nam**, mà trực tiếp và thường xuyên là **Bộ Chính trị**, Ban Bí thư trong công tác xây dựng Đảng về **chính trị, tư tưởng**, về chủ trương, quan điểm và chính sách của Đảng trong lĩnh vực tuyên truyền, báo chí, xuất bản, văn hóa, văn nghệ, khoa học - công nghệ, giáo dục - đào tạo và một số lĩnh vực xã hội khác. Trong đó, Bộ Văn hóa - Thể thao và Du lịch và Bộ Thông tin - Truyền thông quản lý các hoạt động của các lĩnh vực văn hóa cụ thể theo định hướng của Đảng. Như vậy, thiết chế hành chính nhà nước chỉ quản lý các tổ chức, thiết chế văn hóa thuộc quản lý nhà nước. Những tổ chức và hoạt động văn hóa phi chính phủ thuộc diện điều tiết của pháp luật. Do đó, công cụ quản lý nhà nước không thể định hướng chính trị với phần đời sống văn hóa này.

Để có thể cải cách thể chế hoạt động văn hóa thì việc ra các chính sách, văn bản pháp quy phù hợp về hoạt động văn hóa là hết sức cần thiết. Các chính sách này là hành lang pháp lý để đảm bảo hoạt động văn hóa đi theo định hướng. Một hệ thống chính sách và các văn bản pháp quy phù hợp sẽ là công cụ hữu hiệu để thực hiện tốt định hướng phát triển văn hóa và ngược lại.

Như vậy, ba nội dung chính thể hiện định hướng chính trị đối với phát triển văn hóa bao gồm đường lối, quan điểm của

Đảng về phát triển văn hóa, những nội dung cụ thể định hướng phát triển văn hóa và thể chế hoạt động, quản lý văn hóa phải được xây dựng thành một hệ thống nhất quán, đồng bộ. Căn cứ trên cơ sở đó, các chương trình hành động cụ thể trên mỗi lĩnh vực văn hóa được xây dựng và triển khai. Do tính liên đới, ảnh hưởng, tác động trực tiếp lẫn nhau giữa các lĩnh vực hoạt động văn hóa mà chương trình hành động cũng phải có tính đồng bộ. Nhưng đồng thời, việc xác định lĩnh vực văn hóa mũi nhọn, đầu tàu để tập trung nguồn lực phát triển là hết sức quan trọng trong điều kiện thực tiễn Việt Nam.

Ba nội dung định hướng chính trị trong văn hóa nêu trên đã được Văn kiện Đại hội XI nêu lên một cách hệ thống. Văn kiện Đại hội XII nhắc lại ba nội dung đó một cách khái quát và tóm tắt, đồng thời đưa ra hai nhiệm vụ mới trong phát triển văn hóa giai đoạn 2016-2020. Những nội dung định hướng này cần được các cơ quan lý luận hữu quan luận giải, làm rõ và truyền đạt sâu rộng trong giới quản lý hoạt động văn hóa để có thể triển khai các nhiệm vụ phát triển văn hóa của Đại hội XII đặt ra trong lĩnh vực mình quản lý theo đúng định hướng và đạt hiệu quả mong muốn.

3. Kiến nghị

Đề Nghị quyết Đại hội Đảng lần thứ XII trong lĩnh vực định hướng chính trị đối với phát triển văn hóa nhanh chóng đi vào cuộc sống, chúng tôi xin có một số kiến nghị sau:

- Giao nhiệm vụ cho các cơ quan khoa học nghiên cứu văn hóa làm rõ vấn đề “kinh tế văn hóa”, “công nghiệp văn hóa”, “thị trường văn hóa” ở Việt Nam hiện nay và những vấn đề liên quan tới quản lý văn hóa trong lĩnh vực này;

- Giao nhiệm vụ cho các cơ quan khoa học nghiên cứu chính trị, kinh tế, văn hóa làm rõ về các tiêu chí, chuẩn mực văn hóa trong chính trị, văn hóa trong kinh tế, giải pháp xây dựng và thực hiện văn hóa trong chính trị và kinh tế...;

- Giao nhiệm vụ cho các cơ quan lý luận, nghiên cứu khoa học làm rõ khâu đột phá cho việc thực hiện các nhiệm vụ phát triển văn hóa được xác định trong Nghị quyết Đại hội Đảng lần thứ XII, đề xuất các giải pháp và nguồn lực để thực hiện khâu đột phá này. Những nhiệm vụ trên phải hoàn thành trong thời hạn ngắn và các kết quả sẽ được các cơ quan chuyên trách sử dụng tham vấn trong quá trình xây dựng chương trình hành động;

- Giao nhiệm vụ cho các cơ quan quản lý văn hóa xây dựng chương trình hành động cụ thể cho từng lĩnh vực và triển khai vào thực tiễn.

Kết luận

Định hướng chính trị của Đảng trong phát triển văn hóa là kim chỉ nam cho hoạt động văn hóa. Vì vậy, cần tiếp tục và nhanh chóng làm sáng tỏ trước hết trên phương diện lý luận những định hướng phát triển văn hóa của Đảng giai đoạn 2016-2020 để đưa vào triển khai trong thực tiễn. Và để định hướng chính trị đúng được phát huy hiệu quả trong thực tiễn văn hóa đa dạng, phong phú và luôn vận động hiện nay, cần lắng nghe những người hoạt động thực tiễn giỏi và tâm huyết □

Tài liệu tham khảo

1. Đảng Cộng sản Việt Nam (2011), *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XI*, Nxb. Chính trị quốc gia-Sự thật, Hà Nội.
2. Đảng Cộng sản Việt Nam (2016), *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XII*, Văn phòng Trung ương Đảng, Hà Nội.
3. Đảng Cộng sản Việt Nam (1998), *Văn kiện Hội nghị lần thứ năm Ban chấp hành Trung ương khoá VIII*, Nxb. Chính trị quốc gia, Hà Nội.
4. Nguyễn Văn Huyền (2012), *Quan niệm về văn hóa và định hướng chính trị đối với sự phát triển văn hóa*, Tham luận tại Hội thảo thuộc Đề tài 33c “Định hướng chính trị đối với phát triển văn hóa Việt Nam giai đoạn 2011-2020”, Viện Triết học.
5. Mao Shaying, *Ba mươi năm chính sách văn hóa Trung Quốc*, http://www.ccmedu.com/bbs35_75790.html
6. Nguyễn Chí Tình (2012), *Xung đột văn hóa và đấu tranh văn hóa*, Nxb. Văn hóa - Thông tin, Hà Nội.
7. *Tuyên ngôn thế giới của Tổ chức UNESCO về Đa dạng văn hóa*, <http://www.bvhttdl.gov.vn/vn/vb-qly-nn/1/2866/index.html>